

משא העם

נעם שרון

על התמודדותו של מנהיג בעיתות משבר

לענן
סרן שי שלום כהן
סמך שחר וקרט
סמך דני דראי
היד
חיילי גדוד שמשון
שנכלו במאורעות הימים הללו

ראשי פרקים:

- א. מבוא
- ב. שיטת רמב"ן בהבנת המשבר
- ג. שיטת ספורנו
- ד. הצעה נוספת להבנת המשבר
- ה. סיכום

מבוא

בספר במדבר פרק יא אנו עדים לשרשרת אירועים שגרמה לזעזוע ביחסים שבין בני ישראל למשה רבינו, אשר בסופו של דבר הוביל למינוים של שבעים זקנים כשותפים למשה בהנהגה ובנבואה. בפשט הפסוקים, המשבר מתואר על רקע תלונות ותואנות שווא של העם בשני אירועים עוקבים. ננסה לבחון את המשבר, שורשו, השלכותיו והשפעתו על הנהגת בני".

נראה מן הכתובים את הרקע למשבר כמבואר בכתוב:

אירוע ראשון: (א) ויהי העם כמתאננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה: (ב) ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש: (ג) ויקרא שם המקום ההוא תבערה כי בערה במ אש ה':

אירוע שני: (ד) והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר: (ה) זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים: (ו) ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו: (ז) והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח: (ח) שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן: (ט) וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו:

תגובת משה, המבטאת את המשבר בפנייתו אל ה', חריגה בחריפותה:

(י) וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע: (יא) ויאמר משה אל ה' למה הרעת לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי: (יב) האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו: (יג) מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה: (יד) לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני: (טו) ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי:

מפסוקים אלו אנו רואים דרישה מצד משה לשיתוף בהנהגה, ואכן, ה' נענה לבקשתו:

(טז) ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך: (יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך:

על אף השינוי בהנהגה, ה' לא חוסך שבטו מהעם:

(יח) ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני ה' לאמר מי יאכלנו בשר כי טוב לנו במצרים ונתן ה' לכם בשר ואכלתם:

בהמשך משה אכן אוסף את שבעים הזקנים וה' נותן את חלקו במעמד:

(כה) וירד ה' בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו:

ואף העונש לא אחר לבוא:

(לא) ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים מן הים ויטש על המחנה ... (לב) הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם ויך ה' בעם מכה רבה מאד:

נעלה מספר שאלות עליהן ננסה לענות על מנת להבין את המשבר:

א. מדוע לא מפורטות תואנות העם באירוע הראשון בעוד האירוע השני משופע בפירוט?

ב. מדוע באירוע הראשון (פס' א-ג) משה אינו מגיב לתואנות העם כנגד ה', אלא נכנס לתמונה רק לאחר שהעם צועק אליו שיעצור את אש ה' הבוערת במ? מדוע העם צועק אליו ולא אל ה'?

ג. מדוע באירוע השני אנו מוצאים התייחסות של משה לתלונות העם, אף כשהעם אינו פונה אליו? (פס' י - "וישמע משה את העם ב'כה ... ובעיני משה רע")

ד. בשני האירועים אנו מוצאים תגובה חריפה של ה', אולם באירוע השני התגובה נדחית, עד לאחר שה' מתייחס לטענות משה באופן מילולי ובאופן מעשי, מדוע?

ה. מהי בעצם טענת משה כלפי ה', מדוע היא חריפה כל כך, כיצד מענה ה' למשה מיישב את טענותיו?

להלן נראה מספר גישות בהבנת הפרק, עפ"י מדרשי חז"ל והפרשנים.

שיטת רמב"ן בהבנת המשבר

אפשרות אחת להסביר היא, שפרשה זו הינה עוד אחד ממשברי האמונה של העם בה', וכך לפחות מוסבר האירוע הראשון: "כמתאוננים", אין מתאוננים אלא מתרעמים, מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום"¹. ה' מכה בעם המתאוננים, משה עותר אל ה' אחרי שהעם צועק אליו, והעם לא זו בלבד שאינו חוזר בתשובה, אלא מיד אחר כך חוזר וטוען כנגד ה'. וכך מסביר הרמב"ן: טענות העם אינן בהכרח טענות שקר (פס' ד-ה), אלא טענות שעלו ממצוקה:

כי כאשר נתרחקו מהר סיני, שהיה קרוב לישוב, ובאו בתוך המדבר הגדול והגורא במסע הראשון, היו מצטערים בעצמם לאמור מה נעשה ואיך נחיה במדבר ... ואיך נסבול העינוי ... וספר החטא ואמר כמתאוננים, כי היו מדברים במר נפשם כאשר יעשו הכואבים, והיה רע בעיני ה' שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב ... ולכך אמר בשניה 'וישבו ויבכו' ... וישבו עוד לעשות כענין ההוא, ולא לקחו מוסר על אש ה' שבערה במ².

משה מצדו התפלל עליהם בחטאם הראשון, אבל הם לא למדו מוסר. משה מבין שלעם יש עודף תלונות מיותרות (אף אם אינן טענות שקר) ואינו יכול לספוג אותן לבדו. על כך מוסיף הנצי"ב³:

1. ספרי במדבר פסקה פה

2. רמב"ן לפרק יא ד"ה "ויהי העם כמתאוננים"

3. "העמק דבר" פס' סו

על זה אמר משה אם ככה את מתנהג עמדי לצמצם כח הנהגתי שאיני יכול לסבול משא העם הזה "הרגני נא הרוג" - בהיותי בעצם בריאותי כעין הרג שאיני מחמת חולי ... כך אם לא תהרגני הלא אמות מצער ויגון...

לכן משה מבקש שיתוף בהנהגה שתפקידה העיקרי יהיה עזרה בהרגעת העם⁴: "אבל חשב משה, כי בהיות להם מנהיגים רבים ישכחו חמתם וידברו על לבם בעת תלונתם".

אכן, מענה ה' למשה בהתאם לבקשתו - תפקיד הזקנים הוא בהרגעת העם⁵: "וזה טעם ונשאו אתך במשא העם - כי כל מה שיאמר משה לעם ידעו הם (=הזקנים) ויתנבאו בהם לעם כל אחד בשבטו, ומפני זה לא ישא משה לבדו תלונותם".

משה לא המציא את רעיון הזקנים, שהרי כבר היו לעם זקנים, אלא שנשרפו באירוע הראשון:

'אספה לי' - וכי לא היה להם זקנים קודם לכן והכתיב בהר סיני (שמות כד) 'ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא' וגו', והפרשה הזו אח"כ הייתה ואז היו הזקנים, אלא בשעה שבאו ישראל לאותן הדברים 'ויהי העם כמתאוננים' נשרפו כולם באותה שעה, אלא שהייתה שריפתם כשריפת נדב ואביהוא שאף הם הקלו ראשם בעלותם להר סיני, כשראו את השכינה (שמות כד) 'ויחזו את הא-לוקים ויאכלו וישתו'⁶.

החסרון שנוצר בהנהגה אחרי האירוע הראשון הוא שהפך את האירוע השני לבלתי נסבל מבחינת משה:

'ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע'. באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה: 'למה הרעות לעבדך', לכשעבר היה עמי מי שישא במשאן, ועכשיו אני לבדי, שנא': 'לא אוכל אנכי לבדי לשאת' וגו', 'אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג', באותה שעה א"ל הקב"ה: מנה תחת אותן הזקנים אחרים תחתיהם, שנא': 'אספה לי שבעים איש'. ולכן 'וישמע משה את העם בכה ... ובעיני משה רע'⁷.

לפירוש זה נותר רק להסביר מדוע תגובת ה' לחטא העם נדחית עד לאחר מענה ה' למשה.

4. רמב"ן יא, יד ד"ה "לא אוכל אנוכי לבדי"

5. רמב"ן שם

6. במדבר רבה פרשה טו

7. במדבר רבה שם

סיכום: משבר האמון עיקרו בין העם לה', ומעורבותו של משה בכך מתבטאת שהוא, כמנהיג, צריך לשמוע ולהתייחס לטענות העם. כתוצאה מכך נוצר "משבר" בין משה לה'.

שיטת ספורנו

ספורנו⁸ מסביר שמשה טוען למשבר אמון בינו לבין העם: "אבל אלה אינם בוטחים בי כלל, וחושדים ומנסים לראות מה אעשה בעדם". בקשת משה היא לעזרה בהנהגה ושיתוף הזקנים בהנהגה ישפר את האמון: "לא אוכל אנכי לבדי - וצריך שתשתף עמי אחרים שיבטח העם בהם"⁹.

"דעת מקרא" על פסוק יא מתאר את חומרת משבר המנהיגות דווקא כאן, ומציין שזו הפעם הראשונה שמשה מתלונן על רעתו האישית "למה הרעות לעבדך", לעומת טענת "למה הרעות לעם הזה" (שמות ה, כב) שטוען משה במעמד מינויו בסנה.

דווקא במשבר זה משה "נשבר", מפני שמשבר האמון שונה מהמשברים שהיו עד כה, ומשה פונה אל ה' וטוען: "זאם אתה השלם נמנע משלמות ההנהגה ... הרגני נא הרוג"¹⁰. אף ה' בתשובתו מסכים עם משה: "ונשאו אתך - אחר שיהיו מוחזקים גם הם לנביאים יבטחו העם בהנהגתך, בראותם הזקנים עמך ומסכימים במעשיך"¹¹.

הצעה נוספת להבנת המשבר

אפשרות שלישית להבנת מהלך האירועים: משבר האמון מתחיל בין העם לה', ממשיך למשבר בין העם לה' ולמשה, ומתגלגל למעין משבר בין משה לה' בדבר הנהגת העם.

אירוע ראשון: "ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה' " - "מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום" (רש"י במקום). העם רוצה לנתק עצמו מהנהגת ה' ובוחר בהנהגת משה לבדה. בתחילה מתלונן כנגד ה', וכיוון שמשה לא מתערב ולא מקנא לה' אלא רק בכך שהוא מתפלל לטובת העם, העם ממשיך הלאה, ובאירוע השני העם בודק האם משה באמת התנתק מרבש"ע, כשהמטרה היא להשתמט מן המצוות.

8. יא, יב ד"ה "האנכי הריתי"

9. יא, יד ד"ה "לא אוכל אנכי לבדי"

10. דעת מקרא יא, טו

11. דעת מקרא יא, יז

רש"י בפירושו לפס' ד - "וישובו ויבכו גם בני ישראל", מסרס את הפס' ודורש: "וישובו - גם בני ישראל - ויבכו". שלא תאמר "וישובו" - האספסוף, "ויבכו" - בני ישראל, אלא השיבה היא גם של בנ"י. ואיזו שיבה יש כאן? ניתן לומר שאחרי האירוע הראשון העם שב בתשובה וכאן, באירוע השני, חזר לסורו. אך זה קצת קשה: ראשית, לא נכתב או נרמז שהעם שב אל ה', אדרבה, העם צועק אל משה ולא מתפלל אל ה'. שנית, האירוע השני פותח ב"ו" החיבור: "והאספסוף אשר בקרבנו..." - מחובר לאירוע הראשון, דהיינו, המשך הניתוק מה', והלא כבר סרו מאחרי ה'?! לכן ניתן לומר שבאירוע הראשון סרו מאחרי ה' ובשני סרו גם ממשה. לכן באירוע הראשון אין אזכור לתגובת משה (אם בכלל הייתה), שהרי עצם העובדה שהם צעקו אל משה ולא התפללו אל ה' מעידה שלא סרו מהנהגתו של משה¹².

הספרי¹³ מסביר את בכיו של העם באירוע השני:

'וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו', היה רבי נהוראי אומר מלמד שהיו ישראל מצטערים בשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות, ומלמד שהיה אדם נושא את אחותו ואחיות אביו ואחות אמו, ובשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות היו מצטערם.

ה'משך חכמה' מסביר את המשך הפס': "...ובעיני משה רע" - שחשדוהו על עסקי עריות, והכוונה¹⁴ אינה שהוא חטא בעריות, אלא שממנו יצא האיסור ולא מה'. העם בוחן את משה האם ינעו לתכתיביו, האם יתנתק מרבש"ע ומצויו (עריות)? האם בכוחו לספק את צרכיו הקיומיים של העם ללא מתת שמים (קישואים)? וכך כותב הספורנו¹⁵: "אבל אלה אינם בוטחים בי כלל, וחושדים ומנסים לראות מה אעשה בעדם"¹⁶. בעונש על האירוע השני לא מצאנו שהעם צועק אל משה (ק"ו שלא אל ה') בניגוד לאירוע הראשון, דבר המעיד על כך שלא ראו לנכון לעשות זאת מפני שחטאו גם כלפיו.

12. לפי הנצי"ב גם הארוע הראשון היה כנגד משה: "אלא כמתלהמים" - שמכים בכח שבט פיהם ו'מתלהמים' לשון מהלומות ... והענין, שהיכו את משה בשבט פיהם על שהוציאם מארץ מצרים, ובאו בעזות מצח לעמוד כנגדו" (עמק הנצי"ב על ספרי פיסקה כז).

13. במדבר פיסקה צ

14. עפ"י באורו של הרב יהודה קופרמן (הוצאת השכל) בניגוד לתנחומא: "א"ר יצחק מלמד שכל אחד ואחד קנא לאשתו ממשה". אולם גם לפירוש זה ניתן לומר, שכוננת העם המקנאים, הייתה לגרום למשה "הנאשם" בניאוף, לבטל את הליך השקיית סוטה, ובכך להתיר את האסורות.

15. יא, יב ד"ה "האנכי הריתי"

16. לעם שיצא ממ"ט שערי טומאה, אין צורך בטענות מוחשיות כדי לברוח מה', אך כדי לעזוב מנהיג בשר ודם חזק שמנהיגותו ניכרת צריך טיעון חזק ומוחשי. לכן רק באירוע השני הטענות מפורטות ומשה הוא השומע. אכן, נושא הפרק הוא שמיעתו של משה ותגובתו.

יתכן שמרכז הטענות הוא "מי יאכילנו בשר". הם שואלים בשר, אך לא מבורא עולם. את טענותיהם הם מפנים למשה ללא אזכור לרבש"ע. משה מבין שהכוונה אליו וטוען כלפי מעלה "מאין לי בשר", הרי שום דבר אינו משלי. משה טוען לרבש"ע שאין לו עוד כח מוסרי להנהיג את העם, ואומר: "האנכי הריתי את כל העם הזה" - וכי אני יצרתי אותם שהם באים ותובעים ממני מה שצריכים לתבוע מבוראם?! "כי תאמר אלי שאהו ... על האדמה" - וכי נתת לי להנהיגם "על האדמה" ללא הנהגה עליונה!?

ניתן אף לומר שהאירוע השני בא כמוסר למשה על כך שלא התערב בתלונות העם באירוע הראשון והפנה אותם ישירות אל ה'. לכן באירוע השני התלונות על רבש"ע נשארו בעינן, אלא שהפעם הן מופנות גם כנגד משה¹⁷.

משה אינו מגיב לתלונות העם באירוע הראשון, ורק כאשר העם פונה אליו בעקבות הבערה הוא נענה ומתערב. העם מצדו משתכנע שעדיפה הנהגת משה על פני הנהגת ה'. ה' מצדו מלמד את משה שתפקידו הוא לטפל גם בקישואים - גם בטענות על קישואים וגם במצב הרוחני, הכל - חד הוא. באירוע הראשון משה מתעלם מטענות העם, שהרי העם מתאונן באזני ה', ה' לא מתעלם ומכה בעם מכה קשה. אחרי שהעם צועק למשה ה' נענה לתפילתו, אבל כביכול אומר לו: אינך יכול להחזיק בחבל משני הצדדים. מחד, אינך קשור לקישואים, ומאידך, יש לך מה לומר על הדרך בה אני מטפל בבעיה. אדרבה, לי יש מה לומר על התעלמותך: יש דברים שהם מתפקידו של מנהיג בשר ודם ואינם מתפקידו של בורא עולם (מבחינת הסדר הנכון, ולא ח"ו מצד היכולת). כל זאת הוא אומר לו בכך שהוא מסובב שהעם ישוב ויתלונן כך שיווצר עימות גם בין משה לעם. לכן הטענות הן גם על קישואים ("וישובו ויבכרו"), וגם על עריות - "לא המכה שלי ולא התפילה שלך הועילו בחינוך העם". אבל הפעם משה לא יכול להתעלם. מצד אחד הוא אינו רוצה לרכז את עיסוקו וענייניו בתלונות העם והמחסור בקישואים, ומאידך כבר אינו יכול להתעלם מהעם.

משה בא לה' בטיעון כפול:

א. לבעיית ההנהגה האנושית משה מבקש שותפים, שעיקר מטרת מינויים הוא הטיפול ה"אנושי" שמשה אינו חפץ בו ("לא אוכל אנכי לבד").

17. בין אם התלונות מכוונות באופן ישיר להנהגתו של משה את העם, כאמור לעיל, ובין אם הן למעשיו של משה - שכל אחד קנא לאשתו ממשה - כפירוש התנחומא.

ב. יש משהו רע בהנהגתו. "למה הרעות לעבדך" (נא) - למה הבאת רעה לעבדך (רס"ג).
השורש "רע" חוזר שלוש פעמים בטענת משה. "כל העם הזה" חוזר ארבע פעמים.
רע לי בהנהגת כל העם הזה.

משה, אם כן, אינו מקבל את העובדה שתפקידו לדאוג לעם לצרכים אלו במיוחד
כשטענותיו אינן מוצדקות ומבקש מה' שותפים להנהגה.
האברבנאל במקום מסביר באור שונה את דברי משה:

שהיתה כוונתו בדבריו אלה לומר שהוא היה בין שני דברים מתנגדים: הא' - היות
כל משא העם עליו, ושהם יתרעמו עליו בעת צרכם להפיק רצונם. והב' - שלא היה
לו היכולת על זה...
ועל הראשונה אמר 'למה הרעות לעבדך', ועל השנית אמר 'ולמה לא מצאתי חן
בעיניך' - שתחנני באופן שאוכל להשלים צרכם.

משה אינו מבקש תגבורת של זקנים אלא תוספת רוח ויכולת הנהגה. אולם ה' בכל זאת
מחליט לשתף עם משה את הזקנים¹⁸, ובכך מעביר לו את ביקורתו הסמויה. ניתן למצוא
לכך רמז בתשובת ה' "אספה לי" כתגובה לטענת משה "ואם ככה את עשה לי", אף שזו
תשובה לטענה הראשונה בדבר השותפים להנהגה, ולא על משא העם.

ה' בכך רומז למשה שגם הטענה העניינית כביכול נובעת מהטענה האישית "ואם ככה
את עושה לי ... ואל אראה ברעתי". באופן כללי ה' מתעלם מצרתו של משה. מאמר ה' -
"אספה לי" - על טענת ההנהגה, כאומר: הכל לצרכי שלי, ואף כשחוזר על תלונת העם
"כי בכיתם באזני ה'" - אף הם בשנוי כנגד דברי משה "כי יבכו עלי". גם הודעת ה' "ונתן
ה' לכם בשר" באה כנגד "מאין לי בשר לתת לכל העם".

המקרא, בתארו את שני האירועים, מבליט את ההבדל בין התייחסות ה' לעם לבין
התייחסותו של משה לעם.

בכך שהמקרא משתמש בלשון רבים, הוא מורה לנו שהמתאוננים היו אוסף של אנשים
בודדים ולא הקבוצה הדומיננטית בעם. לכן תיאור המקרה הוא תיאור שבא בלשון
רבים: "כמתאוננים" (א), "התאוו תאוה וישובו ויבנו ויאמרו" (ד). ובתיאור העונש: "כי

18. וז"ל של האברבנאל: "ויאמר ה' אל משה אספה ... הנה יתברך הבין כוונת משה ורובי דבריו, והשיבו
ע"פ דרכו, אם לענין תרעומתו ותלונתו לא רצה לבקש ממשה שייסבול טרחם, ויכפר בעד חטאתם,
כמו שחשב משה שיעשה, אבל מלא שאלתו ונתן לו חברים ומסייעים בהנהגה, ונתן א"כ שאלתו אבל
לא נתן רצונו...".

בערה במ אש ה" (ב), "ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם ... כי בכיתם וכו' " (יח).

לעומת זאת, התייחסות משה לעם לאורך כל הפרשה באה בלשון יחיד: "ויצעק העם אל משה" (ב), "וישמע משה את העם בכה למשפחותיו" (ז), ובהמשך חוזר על הביטוי "העם הזה" ארבע פעמים. אף בתשובת משה לה', מבליט משה את ההבדל בין השקפתו להשקפת ה' (פס' כא):

"ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי יושב בקרב" - השקפת משה המכלילה. כנגד זה, בהמשך הפסוק:

"ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חודש ימים" השקפת ה' המפרידה. (ועיין רמב"ן לשמות יד, י: "בכל מקום שנאמר 'העם' לשון גנאי הוא", אך לא מחלק בין לשון יחיד ללשון רבים.)

משה אף מכליל את כל העם כמשא עליו, וההכללה "כל העם" מעידה על כך. לעומתו, ה' בתשובתו מפריד ואומר: "אספה ... מזקני ישראל ... ונשאו אתך במשא העם" ובהמשך "ואל העם תאמר..." ההכללה "כל העם" לא מוזכרת יותר, לא כל העם חטא! יתכן שזו הסיבה שה' לא מוסיף עוד רוח למשה, כבקשתו עפ"י האברבנאל, ומתגבר אותו בשותפים להנהגה - הזקנים. "היד ה' תקצר" היא בעצם תשובה לבקשת משה לתוספת רוח¹⁹.

ה' כביכול אומר למשה "כשאני נותן לך את ההנהגה אני נותן לך את יכולת ההנהגה, ידי לא קצרה מלהעניק לך". הבעיה היא בטענת ה"רע" ובטענת "כל העם הזה" - איך אתה משה מביט על הדברים. ולראייה, הזקנים הללו יתנבאו "מן הרוח אשר אצלתי עליך" ולא מתוספת רוח²⁰.

19. האברבנאל מסביר את המשך הדיון בין ה' למשה לא כפשטם של פסוקים, אלא שטענת "הצאן ובקר ישחט..." היא שמשה הבין שעליו ועל הזקנים מוטל לספק לעם את תאוותם. מענה ה' בא לומר לו שה' בכבודו ובעצמו יספק את הבשר.

20. במדבר רבה טו: "תדע שמשלי אינן נוטלין כלום אלא 'אצלתי מן הרוח אשר עליך' ... למה"ד למלך שהיה לו פרדס ושכר לתוכו שומר ונתן לו שכר השמירה. אחר זמן א"ל השומר איני יכול לשומרו כולו לבדי אלא הבא עוד אחרים שישמרו עמי. אמר לו המלך נתתי לך את הפרדס כולו לשומרו, וכל פירות שמירתן לך נתתי, ועכשיו אתה אומר הבא לי עוד אחרים שישמרו עמי? הריני מביא אחרים שישמרו עמך, והוי יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי, אלא מתוך שכר שנתתי לך משם הן נוטלין שכן. כך אמר הקדוש ב"ה למשה: כשאמרת לא אוכל אנכי לבדי לשאת, אמר לו הקב"ה: אני נתתי בך רוח ודעת לפרנס את בני, ולא הייתי מבקש אחר, כדי שתתיחד אתה באותה גדולה ואתה מבקש אחר, תדע שמשלי אינן נוטלין כלום, אלא 'אצלתי מן הרוח אשר עליך'."

יש לציין שבעל העקידת יצחק טוען שחטא משה כשאמר "ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג..." (טו), וכך הוא כותב²¹: "שהיה כבועט במינויו ופקודתו ... כי מי יאמר לבוראו - טול מינויך ופקודתך שאין לי חפץ בו".

גם התנחומא לפר' תולדות מעלה ביקורת סמוייה כלפי משה, בהצגת יתרונותיו של מלך המשיח על מנהיגי העבר, ומשה רבינו ביניהם: "הנה ישכיל עבדי (=מלך המשיח) ... וְנִשְׂא - מִמֶּשֶׁה שֶׁאָמַר (הָאֲנֹכִי הִרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדִיתְהוּ"²²) 'כי תאמר אלי שאהו בחיקך' " (יב). יוצא אם כן, שהן התנחומא והן העקידת יצחק סוברים שיש "טעם לפגם" בטענותיו של משה.

פרשנות זו מיישבת את השאלה שהעלנו לעיל, בדבר הקדמת מינוי הזקנים להענשת העם בכך שחלק מהאחריות למצב מוטל על כתפי ההנהגה.

סיכום

ראינו שתי שיטות מרכזיות בראשונים בדבר הציר עליו סובב הדין ודברים של העם, משה וה': שיטת הרמב"ן בדבר טענות תפלות שאינן לרוחו של משה ולכוחותיו, ושיטת ספורנו בדבר משבר האמון בין העם למשה. כמו כן הובאה הצעה נוספת, לפיה המשבר נובע מרצון העם להתנתק מהנהגתו הישירה של ה' לטובת הנהגתו המוחלטת של משה. רצון זה, "גרר" את משה לבירור בעניין התייחסותו של המנהיג לעדתו.

21. שער 75

22. תחילת הפסוק אינה מופיעה במקור.